

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

I. ΜΑΝΤΩΝΑΚΗ: Ἡ θεατρικὴ καταγωγὴ τοῦ ψυχοδράματος καὶ ἡ Θεραπευτικὴ του δράσις εἰς τὸ Ἄκροατήριον.

K. ΤΣΙΜΠΟΥΚΗ: Πῶς πρέπει νὰ ὀργανωθῆ ἡ ἐκπαίδευσις στὴν Ἑλλάδα.

BARRY HILL: Συνέντευξις μὲ τὸν Piaget.

A. ΣΤΑΛΙΚΑ: Μέθοδοι γιὰ τὴν ἐρευνα τῶν στερεοτύπων.

E. ΡΙΖΟΥ: Τὸ συμφέρον τοῦ τέκνου.

G. DREAVER: Ἀντίληψις καὶ Πράξις.

N. ΣΑΡΡΗ: Ψυχοκοινωνιολογία τοῦ Κινηματογράφου.

M. ΡΑΣΙΔΑΚΗ: Σπάνια σεξουαλικὴ διαστροφή.

A. R. LURIA—F. LA. YUDOVICH: Ὁ ρόλος τῆς ὀμιλίας στὸ σχηματισμὸ τῶν νοητικῶν διαδικασιῶν.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ: Ἑλληνικῶν βιβλίων 10ετίας 1962 - 72.

» Εὐρωπαϊκῶν καὶ Ἀμερικανικῶν Περιοδικῶν (ψυχολογίας - ψυχιατρικῆς).

1

1 9 7 3

τριμηνιαία ἐπιστημονικὴ ἔκδοσις

Μέθοδοι για τὴν ἔρευνα τῶν στερεοτύπων

ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ

Στερεότυπος (Stereotyp) εἶναι ἔγνοια τῆς Κοινωνικῆς Ψυχολογίας καὶ γενικὸς χαρακτηρισμὸς γιὰ σχετικὰ διαρκεῖς, ἀκαμπτους καὶ διαπιστωμένους τρόπους τοῦ «εἰδέναι».

Σὲ αὐτοὺς οἱ ὑποκειμενικὲς πεποιθήσεις (νοοτροπία) σὲ σχέση μετὰ τάξεις ἀτόμων, ὀρισμένα συμπλέγματα καὶ πράγματα, εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ στερεὰ τοποθετημένες καὶ ὄχι συμπεράσματα μιᾶς τωρινῆς ἀξιολόγησης. Ἐπίσης, μπορεῖ κανεὶς νὰ τὶς χαρακτηρίσῃ ὡς σίμπλοκες μορφές προκαταλήψεων (Komplexe Formen des Vorurteils). Ἡ βασικὴ διαφορὰ θρῖσκεται στὸ ὅτι οἱ περισσότερες προκαταλήψεις ταξινομοῦνται ὡς νοοτροπία (Einstellung), ἐνῶ οἱ στερεότυποι ἔχουν καταταγεῖ ὡς πεποιθήσεις (Ueberzeugung). Ἡ ἔκφραση ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸν ἀμερικανὸ δημοσιογράφου W. Lippman τὸ 1922, στὸ ἔργο του «Public Opinion», καὶ ὁ στερεότυπος καθορίζεται ὡς ἀποτέλεσμα τῆς τάσης νὰ συγκρατηθεῖ ἢ σκέψη σὲ ὅσο τὸ δυνατόν οικονομικώτερα πλαίσια. Στὴν τεχνικὴ ὀρολογία, γίνεται διάκριση μεταξύ αὐτοστερεοτυπίας (Autostereotyp) (αὐτοεκδηλούμενη ἀντίληψη στερεοτυπίας), καὶ ἑτεροστερεοτυπίας (Heterostereotyp) (ἀντίληψη στερεοτυπίας σχετικὴ μετὰ τοὺς ἄλλους).

ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΙΑΣ

Οἱ μέχρι τώρα θέσεις ποὺ ἔλαβαν τὰ διάφορα ἄτομα κατὰ τὴν σφυγμομέτρηση τῆς κοινῆς γνώμης περιέχουν, κατὰ κανόνα, «συμπλέγματα παραστάσεων», ποὺ χαρακτηρίζουν πρόσωπα καὶ καταστάσεις πραγμάτων, σχετικὰ μετὰ τὴν τιθέμενη ἐρώτηση. Ἄν κανεὶς ρωτήσῃ γιὰ τὸ πόσο εἶναι ἐπιθυμητὴ ἢ δημιουργία ἐνὸς συμβολαίου συμμαχίας μετὰ ἕνα ἄλλο ἔθνος, τότε οἱ ἀπαντήσεις θὰ ἐξαρτηθοῦν σημαντικὰ ἀπὸ τὸ πῶς ἀντιμετωπίζεται τὸ ἔθνος αὐτό. Ἔτσι, δὲν θὰ ἀργήσει πολὺ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἐρευνητῆ νὰ κατευθυνθεῖ σ' αὐτὰ τὰ συμπλέγματα παραστάσεων. Ὁ δημοσιογράφος W. Lippman εἰσήγαγε γιὰ πρώτη φορά τὴν ἔγνοια τοῦ στερεότυπου. Βλέπουμε ὅτι τὰ μέλη ὀρισμένων ομάδων, π.χ. γιατροί, Ἑβραῖοι, Ρῶσοι κ.λ.π. ἀντιμετωπίζονται συχνὰ μετὰ πολὺ στερεότυπο τρόπο, ὡς τὰ μέλη τῶν ομάδων αὐτῶν νὰ εἶναι ὅμοια σὲ βασικὰ σημεῖα.

τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Ἐπὶ πλέον ὑπερεκτιμοῦμε πραγματικές, ἀλλὰ πολὺ ἀσήμαντες στὴν οὐσία ἐνδοταξικές ἀντιστοιχίες. Οἱ Eysenck καὶ Crown σὲ μιὰ ἔρευνά τους κάλεσαν τὰ ἐρωτώμενα ἄτομα νὰ διαλέξουν ἀπὸ ἓνα κατάλογο 84 ἐπιθέτων μόνο 5, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν γνώμη τους χαρακτηρίζουν καλύτερα «τοὺς Ἑβραίους». (Siehe Tabelle 13, S 85, Hofstaetter, «Sozialpsychologie»)

Ἀπεδόθη, λοιπόν, «στοὺς Ἑβραίους», μιὰ συλλογικὴ προσωπικότητα. Δημιουργοῦμε παρόμοιες στερεοτυπίες σὲ σχέση μὲ τίς ομάδες στὶς ὁποῖες δὲν ὑπολογίζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, (ἑτεροστερεοτυπίες), ἀλλὰ καὶ σὲ σχέση μὲ τίς ομάδες στὶς ὁποῖες ὑπολογίζουμε τοὺς ἑαυτοὺς μας ὡς μέλη (αὐτοστερεοτυπίες). Die Praegnanz¹ ἐνὸς στερεοτύπου προσδιορίζεται, σύμφωνα μὲ τοὺς D. Katz καὶ K. W. Braly (J. Abn. Soc. Psych. 28, 1933), ἀπὸ τὸ ὅτι ἀποδίδονται στὸν στερεότυπο λίγα, σχετικὰ, κατηγορούμενα ἀπὸ πάρα πολλὰ ἐρωτώμενα ἄτομα. Ἡερσιώτερο ἐνδιαφέρουσες συγκρίσεις μεταξὺ ἑτεροστερεοτυπίας καὶ αὐτοστερεοτυπίας ὑπάρχουν σὲ μιὰ ἔρευνα ποὺ ἔγινε ὑπὸ τὴν καθοδήγηση τῆς UNESCO. Ἐπίσης ἡ τεχνικὴ συνίσταται, στὴν ἐπιλογή, ἀπὸ ἓνα κατάλογο 12 ἐπιθέτων, ἐκείνων ποὺ θεωροῦνται (ἀπὸ τὰ ἐρωτώμενα ὑποκείμενα) ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά. (Nach Buchanan und H. Candrillx How Nations see each other», Urbana 1953). Ἐρωτήθηκαν σὲ κάθε χώρα περίπου 1000 ἄτομα. (Siehe Tabelle 14 Bei Hofstaetter «Sozialpsychologie».

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΔΙΠΟΛΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ (Polaritactsprofil)

Στὴν ἐπὶ πλέον ἐπεξεργασία αὐτοῦ τοῦ ὅλικου πολλὰ μπορεῖ νὰ προσφέρει ἡ μέθοδος τῆς διπολικῆς κατανομῆς (Semantic Differential in C. E. Osgood G. J. Swci und P. H. Tunnenbaum: The Measurement of Meaning, Urbana 1957).

Ἐκεῖ, ἀντικείμενα καὶ ἔγνοιες κρίνονται θάσει μιᾶς κλίμακας 7 βαθμίδων, ποὺ ἐπεκτείνονται, μεταξὺ ἀντιθέτων ζευγῶν (π.χ. μαλακός - σκληρός). Οἱ κατανομές, ποὺ σχηματίζονται ἀπὸ τὴν προσέγγιση τῶν μέσων ὄρων τῶν ἀπατηῶσεων ἐνὸς ἀρκετὰ μεγάλου ἀριθμοῦ ἐρωτηθέντων, δείχνουν π.χ. ὅτι ἡ εἰκόνα Η ἔγινε ἀντιληπτὴ ὡς «μαλακότερη» τῆς εἰκόνας Β. Ὁ συντελεστὴς γινομένου - ἀντιστοιχιῶν μεταξὺ δυὸ κατανομῶν ἀπὸ κ ζεύγη ἀντιθέτων ($-1.000 = Q = + 1.000$) μᾶς δίνει ἓνα μέτρο γιὰ τὴν ὁμοιότητα ἀνάμεσα στὰ κρίνόμενα ἀντικείμενα. Οἱ τιμὲς τοῦ Q δείχνουν ἀμέσως ὅτι ὑπάρχει μιὰ σειρά ἀπὸ οὐσιώδεις συμφωνίες (Tab. 15, S. 88. Hofstaetter, V Sozialpsychologie).

Ἡ χωρικὴ παράσταση προκύπτει ἀπὸ τὴν χρῆση τῶν γνωστῶν μετασχηματισμῶν τῶν συντελεστῶν σχέσεως σὲ γωνιακὲς συναρτήσεις. $Q\alpha\beta = \sin(\alpha\beta)$. Σύμφωνα μ' αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ $Q=1.000$ γιὰ γωνία 0° , $Q=0,00$ γιὰ γωνία 90° καὶ $Q=-1.000$ γιὰ γωνία 180° . Ὅταν εἶναι γνωστοὶ οἱ συντελεστὲς συμφωνίας (τιμὲς τοῦ Q) γιὰ ἓνα πλῆθος συμπλεγμάτων παραστάσεων, μποροῦμε νὰ ὑπολογίσουμε, μὲ τὴν μέθοδο τῆς ἀνάλυσης παραγόντων (ποὺ ἀνέπτυξε ὁ Thurstone τὸ 1935), καὶ μὲ θάση τὸ «καλοῦπι» τῶν τιμῶν αὐτῶν, μιὰ πολυδιάστατη δομὴ ποὺ ὀνομάζεται σημαντικὸς χώρος. Ἡ δομὴ αὐτὴ εἶναι ἀρκετὰ ἀπλή, δηλαδὴ γιὰ τὴν παράστασή της σπάνια ἀπαιτοῦνται περισσότερες ἀπὸ 4

διαστάσεις. Πολλές φορές, μάλιστα, αρκεί για την περιγραφή των φαινομένων, το επίπεδο που δρίζουν οι κύριοι άξονες. (F1=Θηλυκότης, F2=άνδρισμός). Η τρίτη διάσταση F3 απεικονίζει την ένταση μεταξύ ενδοστρέφειας και εξωστρέφειας, και η τέταρτη F4 την ένταση μεταξύ κυριαρχίας των όρμων και «καταπίεσης των όρμων». Ακόμη, η ανάλυση παραγόντων θέτει στη διάθεσή μας τους τρεις, ανεξάρτητους μεταξύ τους, ορθογώνιους παράγοντες της έρμηνείας. Η έρώτηση αν ο στερεότυπος έχει, αντικειμενικά, δικαίωμα ύπαρξης μένει χωρίς απάντηση, επειδή η κατανομή των πραγματικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων δεν είναι σε κανένα έθνος, φυλή ή θρησκευτική κοινότητα γνωστή μέχρι τώρα. Όμως, αυτή μονάχα θα ήταν η προϋπόθεση για την περιγραφή της αντιπροσωπευτικής προσωπικότητας μιας όρισμένης ομάδας με την βοήθεια της κεντρικής τιμής της κατανομής. Ο κοινωνικός ψυχολόγος, όταν ασχολείται με τους στερεότυπους, έχει να κάνει με στάσεις που είναι αξιολογήσιμες από έαυτού τους μέν, αλλά και επειδή μπορούν να ενοήσουν την περαιτέρω λήψη θέσεων.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Μιά άλλη μέθοδος για την έρευνα των στερεοτύπων είναι αυτή που χρησιμοποιεί το κοινωνιόγραμμα, δηλαδή την τεχνική που διαμόρφωσε ο J. L. Moreno, και που με την βοήθεια της διαπιστώνεται η κατανομή των εκλογών προτιμήσεων μέσα σε μια ομάδα.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΕΙΚΟΝΩΝ (Bildwahl)

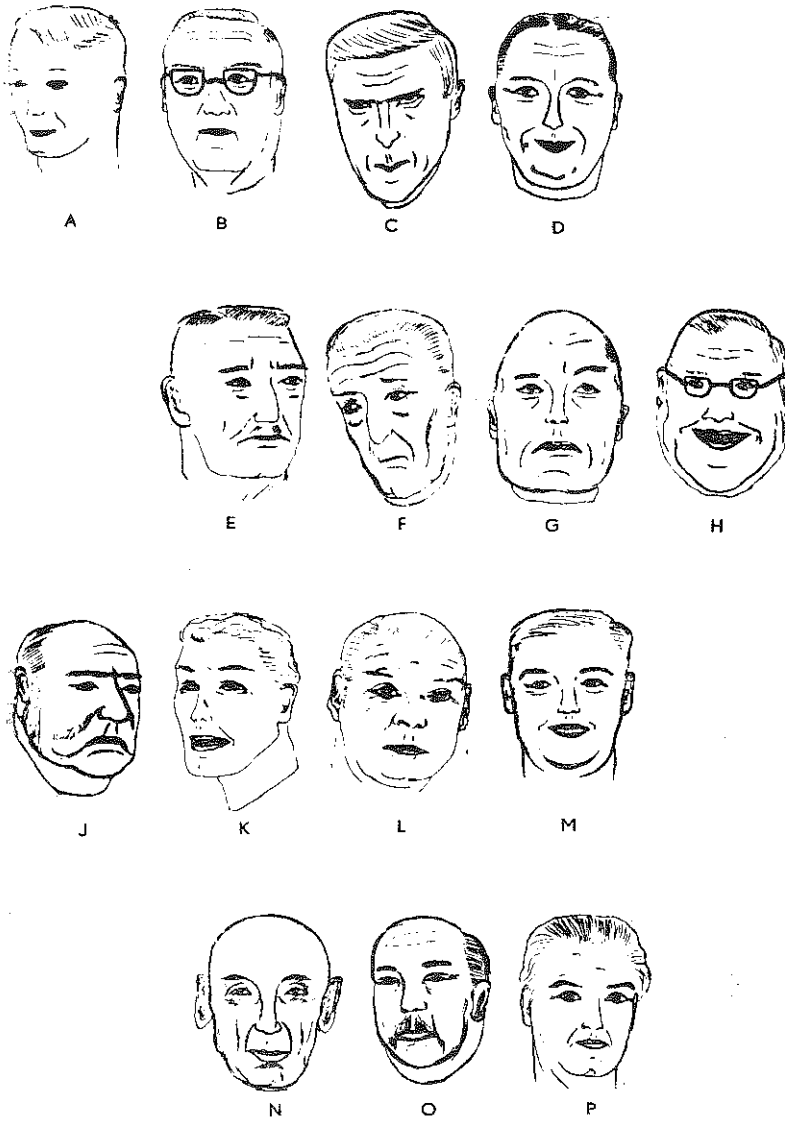
Έδώ και αρκετά χρόνια άρχισε να χρησιμοποιείται επίσης η μέθοδος της εκλογής εικόνων για την έρευνα των στερεοτύπων (Hofstaetter 1962, 1964, 1965 Hofstaetter και W. H. Tack 1963).

Κατ' αυτήν, παρουσίασαν στα υποκείμενα μια σειρά εικόνες προσώπων. Ζήτησαν δε από αυτά να διαλέξουν τις 4 εικόνες που μοιάζουν περισσότερο σ' ένα όρισμένο είδος ανθρώπου, π.χ. στον Γερμανό, ή και να υποδείξουν τις 4 εικόνες που μοιάζουν λιγώτερο σ' αυτό το είδος ανθρώπου. Αυτή η διαδικασία επιτρέπει τον έντοπισμό μέσα στον σημαντικό χώρο, του στερεότυπου που καθορίστηκε με αυτόν τον τρόπο, από τον ή θέση των παρουσιαζομένων εικόνων (δηλαδή οι διπολικές κατανομές των εικόνων) είναι γνωστές μέσα στον χώρο αυτό. Σε μια εξέταση του στερεότυπου οπαδών της ευαγγελικής εκκλησίας, που έκανε το 1965 με την μέθοδο της εκλογής λέξεων ο Hofstaetter έδειξε ότι οι κοινωνικές διαρθρώσεις δεν περιγράφονται αρκετά αντικειμενικά από τα πρόσωπα που ανήκουν σ' αυτές.

Ο Hofstaetter παρουσιάζει στην θέση των εικόνων 2 σειρές από 24 λέξεις (πρότυπε WWα ή Vergl. Tab. 2 und S, S. 308 K. Z. F. U. S. PS. 1967). Η αξιολόγηση διευκολύνεται από το γεγονός ότι η θέση, μέσα στον σημαντικό χώρο, των λέξεων προς εκλογή έχει βρεθεί από πριν με την βοήθεια της διπολικής κατανομής.

Για κάθε λέξη ενός προτύπου προσδιορίζουμε τον αριθμό των θετικών εκλογών N ή των αρνητικών εκλογών —N. Στον αριθμό των παραδειγμάτων (η)

ή διαφορά μεταξύ αυτών των 2 τιμών μας δίνει το άθροισμα των καθαρών συχνοτήτων έκλογής $\frac{N - (N)}{n} = P - (-P)$ το οποίο ονομάζουμε συνισταμένη. Στα 2 πρότυπα παρουσιάζονται 4 λέξεις κοινές. Από αυτές, οι 3 εξελέγησαν με την

Μέθοδος της έκλογής εικόνας

Ίδια, περίπου, συχνότητα, ενώ η τέταρτη λέξη στο πρότυπο WWα απερρίφθη με μιὰ σημαντικά μεγαλύτερη καθαρή συχνότητα έκλογής απ' ό,τι στο πρότυπο WWβ. Έφ' όσον η συχνότης έκλογής καθεμιάς λέξης εξαρτάται από τις κάθε φορά συναγωνιζόμενες λέξεις που έχουν περίπου τήν ίδια σημασία, ή διαφωνία αυτή δεν μπορεί ν' αποκλείσει τήν υπόθεση ότι τὰ 2 πρότυπα είναι ισόδύναμα. Μια διαδικασία που ανέπτυξε ο W. H. Tack, προωρισμένη για ήλεκτρονικούς υπολογιστές, διευκολύνει ούσιαστικά τήν αξιολόγηση των λαμβανόμενων στοιχείων. Αρχικά κατασκευάζομε τήν διπολική κατανομή του υπό έρευνα στερεότυπου, που είναι ή σύνθεση των τυπικών κατανομών των λέξεων έκλογής. Οι τυπικές κατανομές των λέξεων έκλογής θαρύνονται με τήν συχνότητα έκλογής των λέξεων και είναι άπαλλαγμένες από τις διαφορές των μέσων έρων και τις διαφορές των διασπορών. Για πρώτη φορά σ' αυτήν τήν έρευνα, μαζί με τὸ άνυσμα άποτελεσμάτων (P+ P—) υπολογίζονται χωριστά και τὰ άνύσματα θετικών P και άρνητικών (P—) ταυτισμών.

Ένώ σε προηγούμενες έρευνες για τούς στερεότυπους τής τεχνικής και τήν έγνοια τής καθαριότητας και οι 2 μορφές έκλογής λέξεων έδωσαν σύμφωνα άποτελέσματα, στο παράδειγμα τής ευαγγελικής εκκλησίας φαίνεται ότι τὰ δυο πρότυπα δεν μπορούν πάντοτε νά θεωρηθούν ισότιμα. Κατά τόν Hofstaetter, μπορεί κανείς νά συνεχίσει τήν δοκιμή τής διαδικασίας έκλογής λέξεων. Για μεγαλύτερη σιγουριά, θά ήταν καλό νά χρησιμοποιηθούν στήν αρχή σύγχρονα τὰ πρότυπα WWα και WWβ. Αυτό μπορεί νά γίνει χωρίς πολύ κόπο, άφου κατά τήν προηγούμενη έργασία έχει δείχθῃ ότι σχετικά μικρά γκρουπ από 2 - 3 δωδεκάδες παραδειγμάτων παρέχουν αρκετά σταθερά άποτελέσματα. Ένώ ή μέθοδος τής διπολικής κατανομής καθορίζει τήν στάθμη των άποφάσεων (κρίσεων) των υποκειμένων μόνο ως προς τήν κατηγορικότητα, με τήν μέθοδο τής έκλογής λέξεων παρέχονται πληροφορίες τί δεν είναι αυτό και από αυθεντικές άπόψεις Der Stereotyp der Technik in Frever, Papalekas Weipen pete in technischen Zeitalter.

Η ΜΕΘΟΔΟΣ «EIKONA TOY ΜΕΣΟΥ ΓΕΡΜΑΝΟΥ» (Michel-Bild Methode). Μια άλλη μέθοδος είναι ή εικόνα του μέσου Γερμανού. Αυτή έπωφελείται από τήν πλατιά διαδεδομένη στή Γερμανία φυσιογνωμιστική τάση νά άποφαίνεται κανείς για τήν φύση του άτομου ξεκινώντας από τὰ χαρακτηριστικά του προσώπου του. Οι ψυχολόγοι εκφράζουν πολυάριθμες έπιφυλάξεις γι' αυτή τήν θεωρία: οδηγεί, μεταξύ άλλων, πιδ εύκολα σε επικίνδυνες προκαταλήψεις παρά σε θεντικές άπόψεις (Der stereotyp der Buchhandels, έρευνα του Hofstätter στο Buchhandel und Wissenschaft του F. Uhlig, s. 165 guetersloh 1965.

Κατά τήν διαδικασία αυτή, μπροστά στον εξεταζόμενο τίθενται προς έκλογήν 2 σειρές από 20 σχέδια άνδρικών και γυναικείων κεφαλιών. Οι εξεταζόμενοι προσεκλήθησαν νά σημειώσουν σε κάθε σειρά 3 κεφάλια που κατά τήν γνώμη τους έμοιαζαν περισσότερο (ή λιγότερο) με βιβλιοπώλες. Η αξιολόγηση των έκλογών των εικόνων ακολουθεί βήμα προς βήμα τήν διαδικασία των έκλογών λέξεων, έφ' όσον οι θέσεις των εικόνων στον σημαντικό χώρο διαπι-

στώνονται κι αυτές μέσω της διπολικής κατανομής. Μ' αυτήν την μέθοδο έρευνώνται συγχρόνως οι έτεροστερεοτυπίες και οι αυτόστερεοτυπίες. Ο συντελεστής συμφωνίας μεταξύ των δύο στερεοτύπων αντιστοιχεί στο άθροισμα των γινομένων των «φορτίσεων» (δηλ. του αλγεβρικού άθροίσματος των ενδείξεων) στους 4 παράγοντες. Την ίδια τιμή έχει η αντιστοιχία μεταξύ έκλογών εικόνων και των 2 έκλογών λέξεων, WWa και WWb.

Όποιος ανακοινώνει για τους στερεότυπους εκτίθεται εύκολα στην παρεξήγηση ότι αναφέρεται στους πραγματικούς αντιπρόσωπους μιας επαγγελματικής τάξης. Όμως, πρόκειται μονάχα για μια φαινομενική εικόνα τους, ή οποία από την δική της μεριά μπορεί να εξαρτάται περισσότερο από την μορφή της συνάντησης, παρά από τα ιδιαίτερα άτομικά χαρακτηριστικά των συναντωμένων. Αυτό το κλισέ θα μπορούσε να θεωρηθεί τελείως λανθασμένο και έξωπραγματικό σε μερικά σημεία. Παρ' όλα αυτά ο Hofstaetter θεωρεί σημαντικά να το γνωρίζουμε, επειδή αυτό αποτελεί το κριτήριο βάσει του οποίου τείνουμε να θεωρήσουμε κάποιον ως όρθο ή καλό.

Κατά κανόνα το κλισέ αντιπροσωπεύει τα χαρακτηριστικά που περιμένουμε από ένα ρόλο, συγκεκριμένα στο προκείμενο παράδειγμα αυτά, για τα όποια φαίνεται να συμφωνούν και οι διβλοισπώλες και οι πελάτες τους.